

۲۳ مارچ، ۲۰۲۵

منبع: اندیپندنت

سرگذشت نوروز در افغانستان، چرا بلخ را مهد و مرکز نوروز میدانند؟

هر چند طالبان در سراسر کشور نوروز را حرام خوانده است، اما سمبول های نوروز اکنون در شهر مزارشرف به چشم می خورند

سرزمین باستانی بلخ، زادگاه و خاستگاه نوروز در حوزه تمدنی دری زبانان، از هزاران سال پیش خاطره با شکوه جشن نوروز را در خود دارد. این جشن از دوره های تاریخی – اسطوره یی شروع شده و تا دوره های تاریخی مکتوب و امروز، بخش حذف نشدنی فرهنگ این سرزمین بوده است. به دنبال پاسخ به این سوال که نوروز چگونه و چه زمانی در بلخ آغاز شد و در چه دوره های تاریخی تحت تاثیر دیدگاه ها و سیاست های دولت ها قرار گرفت، گفتگویی با صالح محمد خلیق، شاعر و محقق حوزه تاریخ و ادبیات در بلخ انجام دادیم. صالح محمد خلیق، پنج دهه تجربه کار در حوزه فرهنگ و ادبیات دری در افغانستان دارد و ده ها عنوان کتاب در این زمینه منتشر کرده است.

سرگذشت نوروز در بلخ در اسطوره ها به زمان کیومرث، اولین شاه آریایی هنگامی که او نخستین روز بهار را جشن طبیعت و کشاورزی نام نهاد، نسبت داده می شود. با استناد به تاریخ تا زمان بر تخت نشستن جمشید که تمدن آریایی به او نسبت داده می شود، نوروز با نام جشن طبیعت تجلیل می شد، اما هنگامی که جمشید، شهر بلخ را با عنوان اولین نشانه های تمدن آریایی بنا و پادشاهی خود را در آن مستقر کرد، روز افتتاح شهر بلخ را مصادف با روز اول سال یا همان جشن طبیعت قرار داد و از آن پس این روز را نوروز نامید و در واقع جشن تمدن آریایی شناخته شد. بر اساس تاریخ جمشیدی، نوروز سال ۱۴۰۱ خورشیدی، در واقع پنج هزار و هفتصد و یکمین نوروز آریایی جمشیدی است.

صالح محمد خلیق در مورد تاریخ مکتوب بلخ و پیشینه نوروز در آن در گفتگو با ایندیپندنت گفت در زمان هخامنشی ها که در واقع آغاز دوره تاریخی مکتوب ما به شمار می رود، شهر بلخ یکی از شاه نشین معروف و مهم سلطنت هخامنشی بود و از آن زمان، نوروز با شکوه خاصی به مدت شش روز با نام نوروز عامه و نوروز خاصه، تجلیل می شد. او در مورد نوروز عامه و خاصه گفت: «از اول تا ششم حمل هر یک از روز ها نام خاصی داشت و به برنامه های متفاوتی مربوط بود. پنج روز اول به دیوبازدید ها و مراسم رسمی دولتی اختصاص داشت و روز ششم روز بارعام بود که شاه و درباریان، با مردم دیدار می کردند، هدایای مردم را می پذیرفتند و هدایایی به مردم می دادند.» استقبال از نوروز و تجلیل از آن در دوره های مختلف تاریخی در افغانستان خاصاً با مرکزیت بلخ، مرسوم بوده است و مردم روایاتی را که از قرن ها به این سو به نوروز نسبت داده شده است، هنوز به خاطر دارند و پاس می دارند.

نوروز در بلخ در دوره های تاریخ معاصر چگونه تجلیل شده است؟

صالح محمد خلیق، در مورد بزرگداشت نوروز در زمان آخرین شاه افغانستان، ظاهرشاه (۱۳۱۲-۱۳۵۲) گفت: «جشن نوروز در این دوره تاریخی با شکوه خاصی برگزار می شد. مردم از سراسر کشور به شهر مزارشرف، مرکز ولایت بلخ

می آمدند. هنرمندان در کافه های شهر کنسرت ها برپا می کردند، بازی های محلی هم چون بزرگسای در سطحی بزرگ برگزار می شد و در حقیقت در سراسر شهر برای دستکم یک هفته جشن بود.»

به گفته خلیق، این روال تا زمان پایان حکومت محمد داوودخان، اولین رئیس جمهوری افغانستان نیز ادامه داشت، اما با روی کار آمدن دولت دموکراتیک تحت حمایت شوروی سابق، تجلیل از نوروز هم از آنجایی که به نظر می رسید رنگ مذهبی دارد، رونق خاص اش را از دست داد. با این حال، مردم هیچگاه از تجلیل نوروز دست نکشیدند.

با تسلط طالبان بر شهر مزارشریف در سال ۱۳۷۷ خورشیدی که اولین دوره حکومت این گروه در افغانستان بود، تجلیل از نوروز بدعت نام گرفت و مردم از برگزاری آن منع شدند. طالبان در آن زمان به مردم دستور داد که کلمه نوروز را به زبان نیاورند و از روز آغاز بهار با نام روز اول سال یا جشن دهقان، یاد کنند.

خلیق در این مورد گفت: «هرچند طالبان حتی به مردم اخطار داد که هیچ یک از سمبول های نوروز را در خانه هایشان یا در شهر، ایجاد نکنند، اما در هر سه سال حکومت طالبان در بلخ، مردم بدون حضور مقام های دولت طالبان، مراسم برافراشتن علم نوروز را انجام دادند.»

طالبان تا اواسط سال ۱۳۸۰ بر افغانستان حکومت کرد و سپس با حمله ناتو به افغانستان، امارت این گروه از هم پاشید و دولت جدید جمهوریت اسلامی در افغانستان روی کار آمد. در دو دهه حکومت جمهوریت در افغانستان، بلخ بار دیگر به محل جشن و شادمانی نوروز تبدیل شد.

دولت پیشین افغانستان در دو دهه گذشته، بودجه مشخصی برای تجهیز و آرایش شهر مزارشریف به مناسبت نوروز داشت و مردم نیز از سراسر کشور به این شهر می آمدند. یک هفته اول حمل در سراسر شهر مزارشریف شور و هلهله برپا بود. معمولاً شب دوم سال با مراسم آتش بازی همراه می شد و صدای موسیقی و شادمانی مردم در خیابان ها دست کم برای یک هفته به گوش می رسید، اما این شادمانی هم دیری نپایید، زیرا افراطیان و همراهان تفکر طالبانی در سال های اخیر، بحث مشروعیت نوروز از منظر اسلام را پیش کشیدند و تلاش کردند تا مردم را ترغیب به انکار و فراموشی این جشن باستانی کنند. افراطی ها، نوروز را جشن مجوسی ها و مخالف با اسلام خواندند.

اکنون در سرزمین نوروز چه می گذرد؟

صالح محمد خلیق که هم اکنون یکی از بزرگان ادب و فرهنگ بلخ است و در این شهر زندگی می کند، در مورد تجلیل از نوروز امسال گفت، هرچند طالبان در سراسر کشور تبلیغ کرده که نوروز حرام است و هیچ کس اجازه برگزاری آن را ندارد، اما نماد های نوروز که همانا چراغانی شهر، رنگ سفید زدن به تنه درختان، پاک سازی شهر مزارشریف در شهر به چشم می خورند. او گفت: «قرار است در هفته اول نوروز، با حمایت مقام های محلی طالبان جشنواره شعر نیز در بلخ برگزار شود.» جشنواره شعر یا به قول طالبان مجلس مشاعره، چیزی بود که طالبان در دوره اول حکومتشان نیز هرچند نوروز را قبول نداشتند در بلخ برگزار می کردند. طالبان نمی تواند مردم را از تجلیل نوروز در خانه هایشان منع کند. او افزود: «با وصف مشکلات اقتصادی و ناپسندانی های عمومی، مردم کماکان در شهر برای تجلیل از نوروز خرید می کنند و آماده می شوند.» او هم چنین از آمادگی شاروالی طالبان برای پذیرایی از مهمانانی که همواره در هنگام نوروز از دیگر ولایات افغانستان به شهر مزارشریف می آیند، خبر داد.

این یک رسم دیرینه است که شاروالی شهر مزارشریف در نوروز، مهمانخانه ها و حتی مدارس را با امکانات پذیرایی از مهمانان تجهیز می کند و مردمی که از شهر های دیگر برای جشن نوروز به مزارشریف می آیند، در این مکان ها به طور رایگان اقامت می کنند. این بار نیز شاروالی طالبان با وصف این که نوروز را حرام می داند، آماده پذیرایی از مهمانان است. یکی دیگر از نام های جشن نوروز در افغانستان، «میله گل سرخ مزار» است. بیشتر کسانی که نمی خواهند اسم نوروز را به کار ببرند، از این جشن تاریخی با نام میله گل سرخ مزار یاد می کنند.

سمبول های نوروز در بلخ چیست؟

برخی از سمبول های نوروز که بین افغانستان و دیگر کشور های حوزه فرهنگ فارسی مشترک است، ریشه های هزاران ساله دارد، اما برخی دیگر به تدریج در ادوار مختلف تاریخی به این جشن افزوده شده و باقی مانده است. صالح محمد خلیق، نویسنده و پژوهشگر حوزه تاریخ و ادبیات به سمبول های سفره هفت سین که سمبول برکت و رزق است، جاری ساختن آب تازه در نهر ها و آبراه های شهر، چراغانی و پاکیزه کردن شهر ها و خانه ها، هدیه دادن، کاشتن سبزه، برق انداختن ظروف مسی را نیز از دیگر نماد های نوروز عنوان می کند.

او با اشاره به این نماد ها گفت: «از گذشته های دور در بلخ، یک هفته قبل از نوروز، نهر شاهی که از نهر های قدیمی شهر مزارشریف است و آبراه های متصل به آن را پاک می کنند و آب را می بندند تا شب نوروز آب تازه به این آبراه ها جاری کنند، این رسم هنوز پابرجا است. علاوه بر این، برق انداختن ظروف مسی که سمبول پاکی و جلای روح انسانی است، هنوز در بلخ وجود دارد.» او در این مورد اضافه کرد: «صنف مسگران شهر مزارشریف در روز های نزدیک به نوروز، با احترام خاصی با درود و صلوات، قبه های روی گنبد روضه شریف (مرقد منسوب به حضرت علی خلیفه چهارم اسلام در شهر مزارشریف) را با خود می برند و پس از پاک سازی و برق انداختن، در مراسم خاصی بازمی گردانند.»

علاوه بر این، سمبول دیگری در افغانستان به نوروز منسوب شده است که مردم عام اسمش را «چهنده» گذاشته اند و فرهنگیان به آن «درفش نوری» می گویند. این درفش از زمان امیر شیرعلی خان، شاه افغانستان در سده ۱۲۴۱-۱۲۵۷ خورشیدی به سمبول های نوروز اضافه شد.

در کتاب های تاریخ افغانستان روایت شده است که چوب این درفش را از بخارا آورده اند که از اول نوروز در صحن روضه حضرت علی برافراشته و در روز چهارم دوباره پایین آورده می شود. معمولاً در مراسم برافراشتن درفش یا بیرق نوری،

مقام های بلندرتبه دولتی و حتی رئیس جمهوری افغانستان شرکت می کردند، اما در دوره اول حکومت طالبان هیچ یک از مقام های دولتی در این مراسم که از نظر آنان کفر و شرک است، شرکت نکردند. اکنون هم مشخص نیست که این علم امسال در شهر مزارشریف برافراشته خواهد شد یا خیر.

یکی دیگر از نماد های نوروز که مختص افغانستان است، تهیه هفت میوه است. در این رسم که بین خانواده های افغانستان از سده ها پیش رایج است، هفت نوع میوه خشک را یک شب قبل از نوروز در آب می ریزند. این آب پس از ۲۴ ساعت طعم شیرین و خوش عطری به خود می گیرد و مردم برای پذیرایی از مهمانان نوروزی شان، از آن استفاده می کنند. این رسم نیز در میان مردم افغانستان، یکی از نماد های برکت و فراوانی خوانده می شود.

هرچند اکنون در دومین دوره به قدرت رسیدن طالبان در افغانستان، مردم یک بار دیگر برای تجلیل از نوروز تردید دارند، اما گزارش ها از شهر مزارشریف حاکی از آمادگی مردم برای تجلیل نوروز در خانه هایشان است. مردم تلاش دارند تا فرهنگ هزاران ساله بلخ را با وجود فشار و ارباب طالبان حفظ کنند و به این وسیله اندکی خوشی برای خانواده هایشان فراهم سازند.

هرچند طالبان در سراسر کشور نوروز را حرام خوانده است، اما سمبول های نوروز اکنون در شهر مزارشریف به چشم می خورند.

سرزمین باستانی بلخ، زادگاه و خاستگاه نوروز در حوزه تمدنی فارسی زبانان، از هزاران سال پیش خاطره با شکوه جشن نوروز را در خود دارد. این جشن از دوره های تاریخی - اسطوره ای شروع شده و تا دوره های تاریخی مکتوب و امروز، بخش حذف نشدنی فرهنگ این سرزمین بوده است. به دنبال پاسخ به این سوال که نوروز چگونه و چه زمانی در بلخ آغاز شد و در چه دوره های تاریخی تحت تاثیر دیدگاه ها و سیاست های دولت ها قرار گرفت، گفتگویی با صالح محمد خلیق، شاعر و محقق حوزه تاریخ و ادبیات در بلخ انجام دادیم. صالح محمد خلیق، پنج دهه تجربه کار در حوزه فرهنگ و ادبیات دری در افغانستان دارد و ده ها عنوان کتاب در این زمینه منتشر کرده است.

سرگذشت نوروز در بلخ در اسطوره ها به زمان کیومرث، اولین شاه آریایی هنگامی که او نخستین روز بهار را جشن طبیعت و کشاورزی نام نهاد، نسبت داده می شود. با استناد به تاریخ تا زمان بر تخت نشستن جمشید که تمدن آریایی به او نسبت داده می شود، نوروز با نام جشن طبیعت تجلیل می شد، اما هنگامی که جمشید، شهر بلخ را با عنوان اولین نشانه های تمدن آریایی بنا و پادشاهی خود را در آن مستقر کرد، روز افتتاح شهر بلخ را مصادف با روز اول سال یا همان جشن طبیعت قرار داد و از آن پس این روز را نوروز نامید و در واقع جشن تمدن آریایی شناخته شد. بر اساس تاریخ جمشیدی، نوروز سال ۱۴۰۱ خورشیدی، در واقع پنج هزار و هفتصد و یکمین نوروز آریایی جمشیدی است.

صالح محمد خلیق در مورد تاریخ مکتوب بلخ و پیشینه نوروز گفت که شهر بلخ یکی از شاه نشین معروف و مهم سلطنتی بود و از آن زمان، نوروز با شکوه خاصی به مدت شش روز با نام نوروز عامه و نوروز خاصه، تجلیل می شد. او در مورد نوروز عامه و خاصه گفت: «از اول تا ششم حمل هر یک از روز ها نام خاصی داشت و به برنامه های متفاوتی مربوط بود. پنج روز اول به دیدوبازدید ها و مراسم رسمی دولتی اختصاص داشت و روز ششم روز بارعام بود که شاه و درباریان، با مردم دیدار می کردند، هدایای مردم را می پذیرفتند و هدایایی به مردم می دادند.» استقبال از نوروز و تجلیل از آن در دوره های مختلف تاریخی در افغانستان خاصاً با مرکزیت بلخ، مرسوم بوده است و مردم روایاتی را که از قرن ها به این سو به نوروز نسبت داده شده است، هنوز به خاطر دارند و پاس می دارند.

نوروز در بلخ در دوره های تاریخ معاصر چگونه تجلیل شده است؟

صالح محمد خلیق، در مورد بزرگداشت نوروز در زمان آخرین شاه افغانستان، ظاهرشاه (۱۳۱۲-۱۳۵۲) گفت: «جشن نوروز در این دوره تاریخی با شکوه خاصی برگزار می شد. مردم از سراسر کشور به شهر مزارشریف، مرکز ولایت بلخ می آمدند. هنرمندان در کافه های شهر کنسرت ها برپا می کردند، بازی های محلی هم چون بزکشی در سطحی بزرگ برگزار می شد و در حقیقت در سراسر شهر برای دستکم یک هفته جشن بود.»

به گفته خلیق، این روال تا زمان پایان حکومت محمد داوودخان، اولین رئیس جمهوری افغانستان نیز ادامه داشت، اما با روی کار آمدن دولت دموکراتیک تحت حمایت شوروی سابق، تجلیل از نوروز هم از آنجایی که به نظر می رسید رنگ مذهبی دارد، رونق خاص اش را از دست داد. با این حال، مردم هیچگاه از تجلیل نوروز دست نکشیدند.

با تسلط طالبان بر شهر مزارشریف در سال ۱۳۷۷ خورشیدی که اولین دوره حکومت این گروه در افغانستان بود، تجلیل از نوروز بدعت نام گرفت و مردم از برگزاری آن منع شدند. طالبان در آن زمان به مردم دستور داد که کلمه نوروز را به زبان نیاورند و از روز آغاز بهار با نام روز اول سال یا جشن دهقان، یاد کنند.

خلیق در این مورد گفت: «هرچند طالبان حتی به مردم اخطار داد که هیچ یک از سمبول های نوروز را در خانه هایشان یا در شهر، ایجاد نکنند، اما در هر سه سال حکومت طالبان در بلخ، مردم بدون حضور مقام های دولت طالبان، مراسم برافراشتن علم نوروز را انجام دادند.»

طالبان تا اواسط سال ۱۳۸۰ بر افغانستان حکومت کرد و سپس با حمله ناتو به افغانستان، امارت این گروه از هم پاشید و دولت جدید جمهوریت اسلامی در افغانستان روی کار آمد. در دو دهه حکومت جمهوریت در افغانستان، بلخ بار دیگر به محل جشن و شادمانی نوروز تبدیل شد.

دولت پیشین افغانستان در دو دهه گذشته، بودجه مشخصی برای تجهیز و آرایش شهر مزارشریف به مناسبت نوروز داشت و مردم نیز از سراسر کشور به این شهر می آمدند. یک هفته اول حمل در سراسر شهر مزارشریف شور و هلهله برپا بود. معمولاً شب دوم سال با مراسم آتش بازی همراه می شد و صدای موسیقی و شادمانی مردم در خیابان ها دست کم برای یک

هفته به گوش می‌رسید، اما این شادمانی هم دیری نپایید، زیرا افراطیان و همراهان تفکر طالبانی در سال‌های اخیر، بحث مشروعیت نوروز از منظر اسلام را پیش کشیدند و تلاش کردند تا مردم را ترغیب به انکار و فراموشی این جشن باستانی کنند. افراطی‌ها، نوروز را جشن مجوسی‌ها و مخالف با اسلام خواندند.

اکنون در سرزمین نوروز چه می‌گذرد؟

صالح محمد خلیق که هم اکنون یکی از بزرگان ادب و فرهنگ بلخ است و در این شهر زندگی می‌کند، در مورد تجلیل از نوروز امسال گفت، هرچند طالبان در سراسر کشور تبلیغ کرده که نوروز حرام است و هیچ‌کس اجازه برگزاری آن را ندارد، اما نماد های نوروز که همانا چراغانی شهر، رنگ سفید زدن به تنه درختان، پاک‌سازی شهر مزارشریف در شهر به چشم می‌خورند. او گفت: «قرار است در هفته اول نوروز، با حمایت مقام‌های محلی طالبان جشنواره شعر نیز در بلخ برگزار شود.» جشنواره شعر با به قول طالبان مجلس مشاعره، چیزی بود که طالبان در دوره اول حکومتشان نیز هرچند نوروز را قبول نداشتند در بلخ برگزار می‌کردند. طالبان نمی‌تواند مردم را از تجلیل نوروز در خانه‌هایشان منع کند. او افزود: «با وصف مشکلات اقتصادی و نابسامانی‌های عمومی، مردم کماکان در شهر برای تجلیل از نوروز خرید می‌کنند و آماده می‌شوند.» او هم چنین از آمادگی شاروالی طالبان برای پذیرایی از مهمانانی که همواره در هنگام نوروز از دیگر ولایات افغانستان به شهر مزارشریف می‌آیند، خبر داد.

این یک رسم دیرینه است که شاروالی شهر مزارشریف در نوروز، مهمانخانه‌ها و حتی مدارس را با امکانات پذیرایی از مهمانان تجهیز می‌کند و مردمی که از شهرهای دیگر برای جشن نوروز به مزارشریف می‌آیند، در این مکان‌ها به طور رایگان اقامت می‌کنند. این بار نیز شاروالی طالبان با وصف این که نوروز را حرام می‌داند، آماده پذیرایی از مهمانان است. یکی دیگر از نام‌های جشن نوروز در افغانستان، «میله گل سرخ مزار» است. بیشتر کسانی که نمی‌خواهند اسم نوروز را به کار ببرند، از این جشن تاریخی با نام میله گل سرخ مزار یاد می‌کنند.

سمبول‌های نوروز در بلخ چیست؟

برخی از سمبول‌های نوروز که بین افغانستان و دیگر کشور های حوزه فرهنگ فارسی مشترک است، ریشه‌های هزاران ساله دارد، اما برخی دیگر به تدریج در ادوار مختلف تاریخی به این جشن افزوده شده و باقی‌مانده است. صالح محمد خلیق، نویسنده و پژوهشگر حوزه تاریخ و ادبیات به سمبول‌های سفره هفت سین که سمبول برکت و رزق است، جاری ساختن آب تازه در نهر ها و آبراه‌های شهر، چراغانی و پاکیزه کردن شهر ها و خانه‌ها، هدیه دادن، کاشتن سبزه، برق انداختن ظروف مسی را نیز از دیگر نماد های نوروز عنوان می‌کند.

او با اشاره به این نماد ها گفت: «از گذشته‌های دور در بلخ، یک هفته قبل از نوروز، نهر شاهی که از نهرهای قدیمی شهر مزارشریف است و آبراه‌های متصل به آن را پاک می‌کنند و آب را می‌بندند تا شب نوروز آب تازه به این آبراه‌ها جاری کنند، این رسم هنوز پابرجا است. علاوه بر این، برق انداختن ظروف مسی که سمبول پاکی و جلای روح انسانی است، هنوز در بلخ وجود دارد.» او در این مورد اضافه کرد: «صنف مسگران شهر مزارشریف در روز های نزدیک به نوروز، با احترام خاصی با درود و صلوات، قبه‌های روی گنبد روضه شریف (مرقد منسوب به حضرت علی خلیفه چهارم اسلام در شهر مزارشریف) را با خود می‌برند و پس از پاک‌سازی و برق انداختن، در مراسم خاصی بازمی‌گردانند.»

علاوه بر این، سمبول دیگری در افغانستان به نوروز منسوب شده است که مردم عام‌الشمس را «جهنده» گذاشته‌اند و فرهنگیان، به آن «درفش نوروزی» می‌گویند. این درفش از زمان امیر شیرعلی خان، شاه افغانستان در سده ۱۲۴۱-۱۲۵۷ خورشیدی به سمبول‌های نوروز اضافه شد.

در کتاب‌های تاریخ افغانستان روایت شده است که چوب این درفش را از بخارا آورده‌اند که از اول نوروز در صحن روضه حضرت علی برافراشته و در روز چهارم دوباره پایین آورده می‌شود. معمولاً در مراسم برافراشتن درفش یا بیرق نوروزی، مقام‌های بلندرتبه دولتی و حتی رئیس جمهوری افغانستان شرکت می‌کردند، اما در دوره اول حکومت طالبان هیچ‌یک از مقام‌های دولتی در این مراسم که از نظر آنان کفر و شرک است، شرکت نکردند. اکنون هم مشخص نیست که این علم امسال در شهر مزارشریف برافراشته خواهد شد یا خیر.

یکی دیگر از نماد های نوروز که مختص افغانستان است، تهیه هفت میوه است. در این رسم که بین خانواده‌های افغانستان از سده‌ها پیش رایج است، هفت نوع میوه خشک (آجیل و کشمش) یک شب قبل از نوروز در آب می‌ریزند. این آب پس از ۲۴ ساعت طعم شیرین و خوش عطری به خود می‌گیرد و مردم برای پذیرایی از مهمانان نوروزی‌شان، از آن استفاده می‌کنند. این رسم نیز در میان مردم افغانستان، یکی از نماد های برکت و فراوانی خوانده می‌شود.

هرچند اکنون در دومین دوره به قدرت رسیدن طالبان در افغانستان، مردم یک بار دیگر برای تجلیل از نوروز تردید دارند، اما گزارش‌ها از شهر مزارشریف حاکی از آمادگی مردم برای تجلیل نوروز در خانه‌هایشان است. مردم تلاش دارند تا فرهنگ هزاران ساله بلخ را با وجود فشار و ارباب طالبان حفظ کنند و به این وسیله اندکی خوشی برای خانواده‌هایشان فراهم سازند.